

ULUSLARARASI PARA FONU (IMF)

ÖZET

1929 Büyük Dünya Bunalımı, Uluslararası Parasal Sistemin yeniden yapılanması gerekliliğini zorunlu kılmıştır. Bunun sonucunda Bretton Woods Konferansı'nda Dünya Bankası (WB) ve Uluslararası Para Fonu (IMF) kurulmuştur. IMF'nin amaçları, kambiyo dengesini sağlamak, üye ülkelerin ödemelerdeki sorunlarını düzeltmek ve kambiyo oran sınırlarını değiştirmektir. IMF, bu amaçlar için üye ülkelere fon sağlar. Ülkemiz, IMF'ye üye olduktan sonra yakın ilişkilerde bulunmaktadır.

Türkiye-IMF ilişkisi araştırıldığında 2002 yılına kadar olan süreç içerisinde Türkiye'nin IMF'den aldığı kredilerle amaçlarını gerçekleştiremediğini, hedeflenen programların beklenmedik bir şekilde sonuçlandığı görülmektedir. Ancak 2002 yılından günümüze kadar geçen süreç içerisinde olumlu sonuçlar alınmaya başlanmıştır.

ABSTRACT

The Big World Crisis in 1929 has necessitated the reorganization of Monetary System. As a result, in Bretton Woods Conference, The World Bank and International Monetary Fund (IMF) were established. The aims of the IMF are to obtain stabilization of foreign exchange, satisfaction of member countries' balance payment problems, to remove exchange rate limitations and to arrange mutually the member countries' relations. IMF provides fund to the member countries for those aims. Our country had close relationships with IMF after being a member of IMF.

When investigated the relationship between IMF and Turkey until 2002, it can be seen that Turkey could not realize its aims with the credit taken from IMF and targeted programs were resulted in unexpected way. However, positive results have been obtained from 2002 up to now.

GİRİŞ

1929 Büyük Dünya Bunalımı, uluslararası parasal sistemin yeni bir temel çerçevede oluşturulmasını zorunlu kılarken, İkinci Dünya Savaşı devletlerin yeni çözümler arayışına girmesini hızlandırmıştır. Tüm bu olumsuz gelişmeler sonucunda ödemeler dengesi sorunlarını ve uluslararası parasal sistemde ortaya çıkan dengesizlikleri çözümleyici bir araç olarak Türkiye'nin de katıldığı Bretton Woods Konferansı'nda Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası (WB) kurulmuştur. Bu konferansta imzalanan anlaşma ile döviz kurlarında istikrarın sağlanması, farklı ulusal paralar arasındaki kurların birbirine uyumlu hale dönüştürülmesi, ulusal paraların tam konvertibilitesinin oluşturulması, kambiyo kısıtlamalarının kaldırılması ve üye ülkeler arasında sıkı bir iş birliğinin gerçekleşmesi amaçlanmıştır.

Günümüzde gelişmekte olan ülkeler tarafından hazırlanan ve uluslararası kredilerle desteklenen istikrar programları IMF'nin onayını almak zorundadır. Genel

olarak IMF desteğinde uygulamaya konulan istikrar programları, dış ödeme sisteminin istikrarını sağlamayı, enflasyonun durdurulması kontrolünü amaçlamaktadır.

Bu çalışmada Uluslararası Para Fonu'nun tarihçesine yer verilmiş, yapısı, kredi mekanizması, amaçları, araçları, kaynakları ve üye ülkelerin fon kaynaklarından yararlanma esasları ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Ayrıca IMF ve Türkiye ilişkilerine Türkiye'nin Fona üye oluşu ile başlanmış ve günümüze kadar olan ekonomik ilişkiler kronolojik olarak incelenmiştir.

1. ULUSLARARASI PARA FONUNUN DOĞUŞU, AMAÇLARI VE FONKSİYONLARI

Uluslararası Para Fonu'nun doğuşu 1870'lerden 1930'lara kadar uzanan Altın Standardı Sistemi'ne kadar uzanmaktadır.¹ Sistemin temelinde yatan, Merkez Bankasının yürürlükte olan kağıt parayı kanunla tespit edilmiş bir parite üzerinden altın ile değiştirme-sidir.²

* Araş. Gör., Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ekonomi Anabilim Dalı

¹ Pinar Önerürk, **Uluslararası Parasal Gelişmeler ve Türkiye**, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1980, s.27.

² Sadun Aren, **Para ve Para Politikası**, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1992, s.113.

Türkiye dahil olmak üzere 44 ülkenin katılmış olduğu Bretton Woods Konferansı sonucunda, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki uluslararası para sistemlerinin esasları kabul edilerek bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşma ile dünya çapında önemli yerleri olan Dünya Bankası (World Bank-WB) ve Uluslararası Para Fonu (International Monetary Found-IMF) kurulmuştur.³ Banka, faaliyetlerine Haziran 1946'da, Fon ise finansal işlemlerine Mart 1947'de başlamıştır.

Bretton Woods Antlaşmasının IMF ile ilgili kısmını oluşturan maddelerden 1. Madde'de Fonun amaçları belirtilmektedir.⁴ Bu amaçlar;⁵

- Uluslararası parasal sorunlar üzerinde işbirliği ve danışmaya aracılık etmek amacıyla sürekliliği olan bir kurum kanalıyla uluslararası parasal işbirliğini kurmak, geliştirmek ve teşvik etmek.

- Ekonomik politikanın temel amaçları olarak bütün üye ülkelerde üretken kaynakların geliştirilmesine, yüksek istihdam ve reel milli gelir düzeylerinin korunma ve geliştirilmesine katkıda bulunmak ve uluslararası ticaretin dengeli bir şekilde büyüyerek yaygınlaşmasına imkan sağlamak,

- Kambiyo istikrarını sağlamak amacıyla üye ülkeler arasında düzenli kambiyo ilişkilerini sürdürmek, rekabetçi kambiyo ayarlamalarını önlemek ve daha önce rekabet zihniyeti ile konulmuş bazı kambiyo şartlarının yıkıcı etkilerini ortadan kaldırmak.

- Dünya ticaretinin büyümesine engel oluşturan kambiyo kısıtlamalarını ortadan kaldıracak ve üye ülkelerin karşılıklı ilişkilerini düzenleyecek şekilde çok uluslu ödemeler sisteminin kurulmasına yardımcı olmak,

- Ödemeler dengesinde ortaya çıkabilecek geçici bozulmaları gidermek amacıyla üye ülkelere fon kaynaklarını kullanabilme imkanı sağlamak ve üye ülkelerin uluslararası ticaret ve karşılıklı refahı bozacak önlemlere başvurmalarını engellemek.

- Yukarıda belirtilmiş olan amaçlara paralel olarak üye ülkelerin uluslararası ödemeler dengelerinde meydana gelebilecek dengesizliklerin derecesini azaltmak ve süresini kısıtlamak olarak belirtilmektedir.⁶

Asıl amaç, son maddede belirtilmiş olup bu amacı gerçekleştirebilmek için IMF, dış ödeme güçlükleri ile karşı karşıya kalan üye ülkelere gerekli kaynak yardımında bulunacak, döviz kurlarında istikrarı özendirecek ve üyelerin rekabetçi devalüasyonlara yönelmelerine engel olacaktır.⁷

Böylece IMF'nin temel amacı; uluslararası refahın yükseltilmesi için uluslararası ticaret ve işbirliğinin artırılmasını engelleyecek mekanizmaların oluşmasını önlemek olarak anlaşılmaktadır.

Uluslararası para sistemini gözetlemek ve üyelerinden tutarlı ve kalıcı ödemeler dengesi politikası izlemelerini istemek gibi genel bir görevi olan IMF'nin⁸ yeni dönemdeki (Bretton Woods'dan sonraki) fonksiyonları maddeler halinde şu şekilde sıralanmıştır: ⁹

- Ekonomik istikrarsızlığı ve dış açığı olan ülkelere kısa vadeli kredi sağlamak,

- Uluslararası parasal ilişkilerin düzenli ve uyumlu bir şekilde gelişmesini gözetlemek,

- Üye ülkelerdeki makro ekonomik ve yapısal uyum politikalarına destek olmak,

- Üye ülkeler arasında daha liberal dış ticaret politikalarının kabulünü özendirmek,

- Dış ticaret ve kambiyo rejimlerinin liberalizasyonu ve rasyonelleştirilmesi gibi konularda teknik açıdan yardım yapmak ve eğitim hizmetleri vermek,

- Üye ülkelerin uluslararası ticari bankalara veya resmi kuruluşlara olan ve ödenemeyen borç sorununun giderilmesine aracı olmak, yeni ödeme planları ile borç ertelemesini içeren anlaşmalar hazırlamaktır.

Özetle belirtmek gerekirse IMF, dış ödeme güçlüğü çeken ülkelere kredi açarak onların dış dengeyi sağlamalarına yardımcı olur ve uluslararası para sisteminin dengeli bir şekilde işlemesine katkıda bulunur.¹⁰

2. ULUSLARARASI PARA FONUNUN YÖNETİMİ

IMF'nin organizasyon yapısı, Governörler Kurulu, Yürütme Kurulu (İcra Direktörleri Kurulu), IMF Başkanı ve IMF Personelinden oluşmaktadır.¹¹

IMF'nin en yetkili organı Governörler Kurulu'dur. Bu Kurul genellikle üye ülkelerin Maliye Bakanları ya da Merkez Bankası Başkanlarından oluşmaktadır.¹²

Governörler Kurulu, yıllık raporu ve hesapları onaylayıp, Başkanını ve her iki yılda bir atama dışında kalan Yönetim Kurulu Üyelerini seçmektedir.

Yürütme Kurulu, IMF'nin günlük işlerinin yürütülmesinden sorumlu sürekli karar organıdır ve Governörler Kurulu'nun devretmiş olduğu yetkilerin bir kısmını kullanmaktadır.¹³ Kurula aynı zamanda İcra Direktörleri Kurulu da denmektedir. Ayrıca Yürütme Kurulu, ana sözleşmede öngörülen ya da Governörler Kurulu ta-

³Rıdvan Karluk, **Uluslararası, Ekonomik, Mali, Siyasi Kuruluşlar**, 5.b., Ankara: Turhan Kitabevi, 2002, s.287.

⁴Graham Bird, **IMF Lending To Developing Countries, Issues and Evidence**, 1st Edition, London: Routledge Publishing, 1995, s.1.

⁵Hasan Alpaço, **IMF-Türkiye İlişkileri**, İstanbul: Beta Yayınları, 2002, s.32.

⁶Cem Alpar - Tuba Ongun, **Dünya Ekonomisi ve Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar**, Ankara:Türkiye Ekonomi Kurumu Yayın No:1985/3, ss.124,125.

⁷Rıdvan Karluk, **Uluslararası, Ekonomik, Mali, Siyasi Kuruluşlar**, İstanbul: Beta Yayınları, 2002, s.288.

⁸Sidney Dell, "Stabilization.Political Economy of Overkill", **World Development**, C.10, S.8, London, 1982, s.603.

⁹ Seyhun Doğan, **Uluslararası Para Fonu Destekli İstikrar Programları ve 1980 Sonrası Türkiye Uygulamaları, Yayınlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul: İ.Ü., S.B.E., 1996, s.10.

¹⁰Karluk, **Uluslararası, Ekonomik, Mali, Siyasi Kuruluşlar**, s.288.

¹¹Mahfi Eğilmez, **Hazine**, İstanbul: Finans Dünyası Yayın No:3, 1996, ss.185,186.

¹²Cem Alpar - M. Tuba Ongun, **Dünya Ekonomisi ve Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar**, 3. Baskı, İstanbul: Evrim Yayın, 1998, s.151.

¹³Karluk, **Uluslararası, Ekonomik, Mali, Siyasi Kuruluşlar**, s.294.

rafından verilen görevleri yapmak ve yetkileri kullanmakla yükümlüdür.¹⁴

IMF Başkanı ise Yürütme Kurulu tarafından atanır. IMF'nin günlük işlerinin yürütülmesinden sorumlu olup, yönetim kuruluna başkanlık etmektedir. Ancak, oylarda eşitlik hali dışında, bu kurulda oy kullanma hakkı yoktur.¹⁵

3. FONUN MALİ YARDIM POLİTİKASININ İŞLEYİŞİ

IMF, elindeki mali kaynakları Fonun politikalarına uygun olarak talepte bulunan üyelerine tahsis ederek, onların karşılaştıkları ödemeler dengesi açıklarını finanse eder. Fondan borçlanma bir ülke parasının diğer ülke parasıyla değiştirilmesi veya kendi parası karşılığında diğer bir ülkenin parasının satın alınması şeklinde olur. Ayrıca, üye ülkeler Fondan SDR olarak borçlanabilirler. IMF normal olarak üyelerinin kısa vadeli dış ödeme açıklarını finanse eder. Diğer bir deyişle Fon kredileri genelde kısa vadeli. Fakat, dış dengesizliği gidermek için ekonomide yapısal bir değişiklik ve uyum gerektiği zaman orta vadeli kredi sağlar.

Ödemeler dengesi sıkıntısına giren bir üye ülke IMF kaynaklarını kullanmak istediğinde, bu imkan kadar kendi milli parasını ve bu miktarı içeren bir taahhütnamayı IMF'ye verir. Fon da bu taahhüde karşılık üye ülkenin ihtiyaç duyduğu döviz cinsinden gerekli miktarı üye ülkeye tahsis eder. Eğer üye ülke Fon kaynaklarını taksitlendirme çerçevesinde kullanmakta ise, her taksitlendirmeden önce bu taahhüt işlemi yenilenir. Böylece Fon üyesi ülke, ihtiyaç duyduğu döviz kullanmış (purchase) olur. Geri ödenme sırasında ise tersine olarak, üye ülke kullandığı döviz geri öder, sonra da kendi milli parasını ve düzenlenmiş olduğu taahhüt senedini geri alır. Bu işleme de geri ödeme (repurchase) denir.

IMF imkanlarından yararlanmak isteyen üye ülkeler bazı şartları yerine getirmek durumundadırlar. Genellikle şartların gerçekleşmesi ile üyeler IMF imkanlarından yararlanırlar. Bu şartlar;

- Üye ülkenin uygulayacağı ekonomik programa ilişkin olarak IMF'ye niyet mektubu vermesi,
- Destekleme veya süresi uzatılmış düzenleme yapılması,
- IMF tarafından üye ülkenin uymak zorunda olacağı performans kriterlerinin belirlenmesi,
- Kullanılacak imkanın taksitlendirilmesi,
- Üye ülkenin kullanacağı miktar kadar kendi parası cinsinden bir taahhüt senedini IMF'ye vermesi,

- Üye ülke uygulamasının zaman içinde gözden geçirilmesidir.¹⁶

4. TÜRKİYE'NİN FONA ÜYELİĞİ

Türkiye'nin Fona üye olmasının ilk adımı 1946 yılında gerçekleştirilen devalüasyonla birlikte atılmış ve 1947 yılında Fona üyelik gerçekleşmiştir.

Türkiye'nin içinde bulunduğu sorunların artması, buna karşılık IMF'nin ödemeler bilançosu dengesinde sıkıntı çeken ülkelere yardım ediyor olması, Türkiye'nin bu kuruluşa girme isteğini artırmıştır. Fona üye olmak için de paranın değerinin diğer paralar karşısında düşürülmesi düşüncesi yerleşmiştir.¹⁷ Dönemin hükümeti 7 Eylül 1946'da Türk Lirasının değerini, 1 Dolar = 1.31 TL'den 1 Dolar = 2.80 TL'ye düşürerek ve değerini kendisi tespit etmiş olarak Fona giriş işlemlerini gerçekleştirmiştir.¹⁸

En son tamamlanan "11. Genel Kota Artırımı Toplantısı" sonucuna göre de Türkiye'nin IMF'deki kotası 964.0 milyon SDR olarak belirlenmiştir. Aşağıdaki tabloda yıllar itibarıyla Türkiye'nin IMF'deki kota miktarı gösterilmektedir.¹⁹

Tablo 1: Türkiye'nin IMF'deki Kota Miktarı

Tarih	SDR Miktarı(*)
30 Nisan 1973 Öncesine Kadar	151
21 Nisan 1978	200
24 Aralık 1980	300
28 Aralık 1983	429
09 Aralık 1992	642
18 Şubat 1999	964

(*) Milyon SDR

KAYNAK: IMF, www.imf.org/ Quata of Turkey

Aşağıdaki tabloda Türkiye'nin IMF'deki oy sayısı ve oy gücü rakamlarla ifade edilmiştir.²⁰

¹⁴İlker Parasız ve Diğerleri, *Dünya Ekonomisi*, 1. Baskı, Bursa: Ezgi Kitabevi, 1999,s.136.

¹⁵Alpago, *a.g.e.*, s.37.

¹⁶Karlık, *Uluslararası, Ekonomik, Mali, Siyasi Kuruluşlar*, ss. 298,299.

¹⁷Yalçın Doğan, *a.g.e.*, ss.56,57.

¹⁸Nazif Ekzen, *1946-1958-1970 Devalüasyonları*, Ankara, 1972, s.8.

¹⁹<http://www.imf.org/> Quata of Turkey

²⁰IMF, <http://www.imf.org/> IMF Executive Directors and Voting Power General Department and Special Drawing Rights Department

Tablo 2: Türkiye'nin IMF'deki Oy Sayısı ve Oy Gücü

Oy Sayısı	Adet
Sabit Oy Sayısı	250
Değişken Oy Sayısı	9.640
Toplam Oy Sayısı	9.890

KAYNAK: IMF, www.imf.org/ IMF Executive Directors and Voting Power General

Department and Special Drawing Rights Department

Türkiye'yi IMF ile ilişkilerinde Hazine Müsteşarlığı temsil etmektedir. Hazine Müsteşarlığının bağlı bulunduğu Bakan IMF Governörler Kurulu'nda guvernör, T.C. Merkez Bankası Başkanı da Governör Vekili olarak yer almaktadır.²¹

5. TÜRKİYE'DE IMF KONSÜLTASYONLARININ YÖNTEM VE KAPSAMI

IMF her üye ülkede, ekonomik durum izlemesi ve konsültasyon (denetleme) yapar. Bunlar; ana sözleşmenin dördüncü maddesi gereğince yılda bir kez yapılan konsültasyon, Dünya Ekonomik Görünümü Raporu (World Economic Outlook) için yılda iki kez yapılan WEO çalışması, fon kaynaklarını kullanmaksızın IMF'in yakın gözetiminde olmayı kabul eden üye ülkeler için yılda birkaç kez yapılan uyarıcı düzenlemeler, genişletilmiş gözetim ve program gözetiminden oluşmaktadır.²²

Konsültasyon için Türkiye'ye gelen IMF komisyonu 3-4 uzman ve Dünya Bankası'nın bir uzmanından oluşmaktadır. Konsültasyonlara Türk tarafı Hazine Müsteşarlığı Müsteşar Yardımcısı'nın koordinasyonu altında Hazine, Maliye Bakanlığı, Devlet Planlama Teşkilatı ve Merkez Bankası uzmanlarından oluşan bir heyet ile katılır. Konsültasyon toplantıları genellikle on beş gün sürmektedir.²³ Konsültasyonlarda ele alınan konular Gayrisafi Milli Hasılanın gelişimi ve büyüme hızı, sanayi üretimi, kapasite kullanımı ve tarımsal üretim, fiyat hareketleri ve nedenleri, istihdam ve ücretler, konsolide bütçe, gelir ve giderler, kamu iktisadi teşebbüsleri ve finansman, bütçe dışı fonlar, mahalli idarelerin finansmanı, iç ve dış borçlanma, parasal gelişmeler, para politikası uygulamaları, ödemeler dengesi, uluslararası cari işlemlerde uygulanan esaslar ve döviz kuru politikasıdır.²⁴

Konsültasyon toplantılarının tamamlanmasından sonra, IMF misyonunun Türkiye'ye ilişkin bilgi ve verileri değerlendirmesine dayalı olarak hazırlayacağı bir değerlendirme notu ile geleceğe yönelik senaryolar misyon ile yüksek düzeyli Türk yetkilileri tarafından ele alınmaktadır.²⁵

6. 1980 ÖNCESİNDE UYGULANAN İSTİKRAR PROGRAMLARI VE TÜRKİYE-IMF İLİŞKİLERİ

1950-1958 yılları arasında Türkiye ekonomik ve toplumsal açıdan büyük değişimler yaşamıştır. Ülkede parasallaşma yaşanarak paranın gelir yaratma fonksiyonunun iktisadi kalkınmayı gerçekleştireceği görüşü, dönemin en kuvvetli görüşlerinden biri olmuştur. 1950-1953 yılları arasında yaşanan çok hızlı büyümeye ve Kore Savaşlarının ihracat üzerinde yarattığı olumlu konjonktürün sona ermesine bağlı olarak 1950 yılından itibaren ülkemizde döviz darboğazı ortaya çıkmıştır.²⁶ 1954 yılından itibaren ise enflasyonist baskı ile ekonomi daha da kötüye gitmeye başlamıştır.²⁷

1950 ile 1954 yılları arasında sakın geçen Türkiye-IMF ilişkileri 1954 yılından itibaren hareketli bir süreç içine girmiştir. Türkiye'deki durumu yakından izleyen IMF yetkilileri son zamanlarda ekonomideki tıkanmanın çözüm yollarını belirtmek üzere Ankara'ya gelmiş ancak sunulan yüksek oranlı devalüasyon ve diğer istikrar önlemlerinden oluşan program dönemin hükümeti tarafından sorunun çözümünden uzak varsayımı ile reddedilmiştir. Sonuçta dış ödemelerdeki bozulmanın devam etmesi neticesinde Türkiye dışa giderek kapanmış ve hükümet ekonomik istikrara kavuşmak için önlemler almaya başlamıştır. 1956 yılında turizm gelirlerinin artması sonucu Türk lirasının 1 Dolar karşısındaki değeri 2.80 TL. yerine 5.25-5.75 TL. olarak belirlemiştir.²⁸ Sonuçta 1958 yılında IMF ile müzakerelere başlanmış ve bu müzakereler 4 Ağustos 1958 istikrar tedbirleri ile noktalanmıştır. 4 Ağustos 1958 kararlarının temel amaçları, iç fiyatların istikrarı ve ödemeler bilançosu dengesinin sağlanmasıdır.

1960'lı yılların sonlarına doğru IMF, yeni bir devalüasyon yapılması konusundaki baskılarını iyice artırmış ve denetimini yaygınlaştırmıştır. Sonunda 10 Ağustos 1970'de devalüasyon yapılmış, %66'lık devalüasyon ile 1\$=9 TL'den 15 TL'ye yükselmiştir.²⁹

10 Ağustos 1970 kararlarının alınma nedenleri, fiyatlardaki artışların hızlanması, çalışanların ve memurların maaş artışlarının yarattığı gelir ve maliyet etkisi, bütçe açıklarının artması, para arzındaki ve banka kredilerindeki artış. Enflasyonun şiddetlenme eğilimine girmesi, 4 Ağustos 1958 tarihinden beri 1\$=9 TL kurunun sürmesi sonucunda TL'nin aşırı değerlenmesi, ödemeler dengesi açığının hızla artmasıdır.³⁰

1970 istikrar programı gerçekleştirilen devalüasyona ek olarak kredi ve faiz politikaları ve maliye politikaları ile desteklenmiş, dış ve iç istikrar önlemlerinden oluşan bir bütün olarak görülebilir.³¹

²¹Eğilmez, **Uluslar arası Para Fonu(IMF), Dünya Bankası Grubu ve Türkiye**, İstanbul: Finans Dünyası Yayın No:2, 1996, s.55.

²²Mahfi Eğilmez - Ercan Kumcu, **Ekonomi Politikası, Teori ve Türkiye Uygulaması**, İstanbul: Om Yayınevi, 2002, s.66.

²³Forum, TOBB Aylık Dergisi, Ağustos 1998, S.8, s.9.

²⁴Mustafa Sönmez, "24 Ocak Bahsinde İşlerin Yolunda Gitmesine Engel Olan Kim?" **İktisat Dergisi**, S.243, İFMC Yayını, İstanbul, 1985, s.259.

²⁵Forum, TOBB Aylık Dergisi, Ağustos 1998, S.2, s.24.

²⁶İlker Parasız, **Türkiye Ekonomisi:1923'den Günümüze İktisat ve İstikrar Politikaları Uygulamaları**, 1.Baskı, Bursa: Ezgi Yayınevi, 1998, s.75.

²⁷Beyhan Ataç, **Kuramda ve Türkiye'de İstikrar Politikası Açısından Parasal ve Mali İşlemler**, Ankara: Savaş Yayınları, 1981, s.26.

²⁸Yakup Kepenek, **Türkiye Ekonomisi, Ankara: Savaş**, s.127.

²⁹Hüseyin Şahin, **Türkiye Ekonomisi**, 3.Baskı, Bursa: Ezgi Kitabevi, 1995, s.171.

³⁰Ataç, **a.g.e.**, s.29.

³¹Ataç, **a.g.e.**, s.29.

1 Mart 1978 tarihindeki devalüasyon ile birlikte 1 ABD dolarının değeri 19.25 TL'den 25 TL'ye yükselmiştir.

10 Nisan 1979 devalüasyonunda ise aşamalı bir yöntem izlenmiştir. 1 ABD dolarının değeri öncelikle 26.50 TL'na yükseltilmiştir. Bu kararların alınmasındaki ortak amaç ödemeler dengesi açıklarının önlenmesi ve enflasyonun düşürülmesidir.

Sonuç olarak iki yıl olarak düzenlenen 1978 İstikrar Programı, Eylül 1978'de meydana çıkan problemler sonrasında askıya alınmış, iki yıl sonuçlarına ulaşılmadan kesintiye uğrayarak uygulanamamıştır.³²

7. 1980 İSTIKRAR TEDBİRLERİ

24 Ocak 1980 istikrar politikaları, 1978 ve 1979 istikrar paketlerinden amaç, nitelik ve içerik açısından pek fark arz etmemektedir. Önceki istikrar politikalarında olduğu gibi başlıca uygulama araçları; döviz kuru, ücretler, kamu harcamaları ve para arzıdır. Ancak diğer istikrar politikalarından farklı olarak 24 Ocak kararlarını, ekonomiyi serbest piyasa kuralları altında yeniden örgütlenmiş ve ekonomide devletin etkinliğini sınırlamak amacıyla yönelik olması açısından ayırtabiliriz. Buna göre 24 Ocak kararları ekonominin dışa dönük biçimde yeniden örgütlenmesini de gündeminde bulundurmıştır.³³

24 Ocak İstikrar Önlemlerinin alınma nedenlerini ekonomik politika kararlarının alınmasında ve uygulanmasında hatalar, eksiklikler ve gecikmeler olması, 1980'li yıllara doğru enflasyon oranının giderek artması, petrol ve enerji yetersizliği, ulaşım darboğazı, ithal girdilerin yetersizliği ve finansman sıkıntısının eksik kapasite kullanımına neden olması, ihracatın durgunlaşması, yurt içi tasarrufların azalarak yatırımların yapılamamasına neden olması, kısa vadeli dış borç yükünün ağırlaşması, içe dönük ithal ikamesi tipi endüstrileşmenin döviz darboğazına neden olması şeklinde açıklayabiliriz.³⁴

IMF önlemlerinin kararlı bir biçimde uygulandığı bu istikrar programı içinde, ekonomide şok etkiler meydana getirecek tarzda para politikası (bir taraftan faiz hadleri yükseltilmiş, diğer taraftan yüksek oranlı devalüasyon yapılmış ve esnek kur sistemine geçilmiş) uygulamaya konulmuştur.³⁵

24 Ocak Kararları devlet müdahalesinden serbest piyasa yönüne, ithal ikamesi sanayi stratejisinden ihracata yönelik sanayileşme stratejisine geçişi öngörmüştür.³⁶

Ekonomiyi çok kısa bir süre içerisinde istikrara kavuşturmak için anti-enflasyonist politikaları uygulamaya

koyan 24 Ocak Kararları iktisadi istikrara, idareci ve müdahaleci araçlardan çok piyasa mekanizmasını çalıştırmak yoluyla ulaşmayı hedef almıştır. Bu kararlarla iktisadi makro dengelerin sağlanmasının temel şartı ekonominin dışa açılması, bunun için de daha çok dışa dönük yapısal bir üretim ve dış ticaret politikasının kabul görmesi hedef olarak öngörülmüştür.³⁷ Türk ekonomisinin dışa açılmasının sağlanması ve özellikle sanayi malları ihracatının geliştirilmesi programının temelini teşkil etmiştir.

24 Ocak 1980'den başlayarak yeni bir iktisat politikasının uygulamaya konulması, ülkemizin ekonomik bunalıma girmesiyle 1978-1979 yıllarında alınan kararlılık önlemlerinin yetersiz kalmasının bir sonucudur. Önceleri "İstikrar Önlemleri" diye düşünülen bu yeni politika demeti, yeni unsurlarla tamamlanarak uzun dönemli bir iktisat politikası şekline dönüşmüştür.³⁸

24 Ocak 1980 kararları çerçevesinde Türkiye, OECD ülkelerine olan ve daha önce ertelenen borçların yeniden ertelenebilmesi ve IMF ile anlaşmanın sağlanabilmesi için IMF'ye serbest piyasa ekonomisiyle dışa açılmaya yönelik verdiği taahhütler sonucunda 1980-1983 yıllarını kapsayan üç yıl süreli bir stand-by anlaşması imzalamıştır.³⁹

1980 sonrası Türkiye'nin makroekonomik performansındaki gelişmeler Tablo 3'de gösterilmektedir:

Tablo 3: Türkiye'nin Makro Ekonomik Performansı (1980-1989)

Makro Göstergeler (%)	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989
GSMH Reel Artış Hızı	-1,1	4,1	4,5	3,3	5,9	5,1	8,1	7,4	3,7	1,9
Enflasyon Oranı (*)	107,2	36,8	27	30,5	50,3	43,2	29,6	32	68,3	64
Cari İşlemler Dengesi (milyon\$)	-3408	-1936	-952	-1923	-1493	-1013	-1465	-806	4596	961
Toplam Yatırımlar/GSMH	21,9	21,9	17,7	19,8	19,3	20,8	24,4	25,4	24	22,4
Cari İşlemler Dengesi/GSMH	-5,8	-3,3	-1,8	-3,7	-2,9	-1,9	-2,5	-1,2	2,3	1,2
Konsolide Bütçe Açığı/GSMH	-3,7	-1,9	-1,8	-2,7	-5,3	-2,9	-3,6	-4,5	-4	-3,3
KKBG/ GSMH	10,5	4,9	4,3	6	6,5	4,6	4,7	7,8	6,4	5,3

(*) Toptan Eşya Fiyat Endeksi Artış Hızı

KAYNAK: DPT, 1980'den 1990'a Makro Ekonomik Politikalar, Türkiye Ekonomisindeki Gelişmelerin Analizi ve Bazı Değerlendirmeler, 1991, ss.28,54.

Sonuçta, 1980-1983 yılları arasında elde edilen göstergelerle uygulamaya konulan istikrar politikalarının görece olarak başarılı olduğu, serbestleşmeye yönelik uygulamaların ise görece olarak sınırlı kaldığı görülmektedir.⁴⁰

8. 4 ŞUBAT 1988 KARARLARI

Türkiye ile IMF arasında 1980-1983 dönemi için geçerli olan üç yıllık stand-by anlaşması bir yıl daha

³²Gülten Kazgan, *Yeni Ekonomik Düzende Türkiye'nin Yeri*, 2.Baskı., İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1988, s.185.

³³Taner Berksoy, *Türkiye'de İstikrar Arayışları ve IMF*, Ankara: Savaş Yayınları, 1982, s.169.

³⁴Parasız, *Türkiye Ekonomisi:1923'den Günümüze İktisat ve İstikrar Politikaları Uygulamaları*, s.176.

³⁵Sadun Aren, *Bir Dönemden Yazılar 1980-1988*, 1. Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1989, s.48.

³⁶Mustafa Sönmez, "24 Ocak Bahsinde İşlerin Yolunda Gitmesine Engel Olan Kim?" *İktisat Dergisi*, S.243, İFMC Yayını, İstanbul, 1985, s.24.

³⁷Cihan Dura, *Türkiye Ekonomisi*, Erciyes Üniversitesi, Yayın No:19, Kayseri: 1991, s.207.

³⁸Yakup Kepenek, *Gelişimi Üretim Yapısı ve Sorunlarıyla Türkiye Ekonomisi*, 5.Baskı, Ankara: Verso Yayıncılık, 1990, s.187.

³⁹Gülten Kazgan, *Ekonomide Dışa Açık Büyüme*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1988, ss.336,338.

⁴⁰Gülten Kazgan, *Yeni Ekonomik Düzende Türkiye'nin Yeri*, ss.191,192.

uzatılarak 1984 yılı sonuna kadar olan dönemi kapsamıştır. 1984 yılını izleyen dönemde Fon ile yeni bir stand-by anlaşması imzalanmış, 1984 sonrası dönemde ilk 3 yıl IMF ile stand-by anlaşması yapılmamıştır.

1987 yılı sonuna doğru ülke ekonomisinde sorunlar gittikçe artmaya başlamıştır. 4 Şubat 1988 kararlarının alınma sebepleri enflasyonun hızlanması, gelir dağılımında giderek kötüleşme, TL'nin dış reel efektif değerinin dibe vurması, kısa vadeli borçlarda olağanüstü birikim oluşması ve para ikamesinin ivme kazanması, dövizin TCMB ile serbest piyasa fiyatı farkının büyümesi olarak gösterilebilir.⁴¹

Bütçe-kamu kesimi dengesizliğinin giderek büyümesi, önlemlere vergi önlemlerinin de eklenmesini gerektirmiştir. 4 Şubat 1988 kararları aşağıdaki gibi özetlenebilir:⁴²

- Ticari bankaların mevduat munzam karşılıkları (%14'ten %16'ya), genel disponibiliteler oranları (%23'ten %27'ye), vadesiz ve kısa vadeli mevduat faizleri yükseltilmiştir.

- Döviz-dış ticaret düzenine ilişkin önlemler alınmış, ihracat gelirlerini ve ülkeye döviz girişini artırmak ve aynı zamanda ihracatı kısmak amacı güdülmüştür.

- Vergi sisteminde zaten ağırlıklı olan dolaylı vergiler daha da artırılmıştır.

Türkiye 1986 sonrası sekiz yıllık dönemde, ödemeler dengesi sorunundan uzak yaşamıştır. 1988, 1989, ve 1991'de cari işlem fazlası vermiştir. Özellikle 1988 sonrası uygulanan "sıcak para" politikaları dış dengenin açıklarını kamuflerle önemli bir rol oynamıştır. Döviz kurunun sabite yakın, faizlerin ise yüksek tutulduğu dönemde sıcak para akışı hızlanmış ve "dış denge" sorunu IMF yardımı olmadan çözülmüştür.⁴³

9. 5 NİSAN 1994 KARARLARI (5 NİSAN EKONOMİK ÖNLEMLER UYGULAMA PLANI)

5 Nisan 1994 kararlarının alınmasına yol açan krizin temel nedenini, kamu maliyesinde giderek artan bozulmanın genel bir iç dengesizliğe yol açması şeklinde değerlendirebiliriz. 1992 ve 1993 yıllarında görülen hızlı çöküntü, diğer makro dengelerin de bozulmasına neden olmuştur. Kamu kesimi açıklarının finansmanında karşılaşılan zorluklar 1993 yılının son aylarından itibaren iktisadi faaliyetleri olumsuz yönde etkilemeye başlamıştır. Kamu kesimi açıkları 1994 yılı Mart ayında da devam etmiş ve açığın finansmanı önemli ölçüde kısa vadeli avanslara dayandırıldığından, piyasalardaki istikrarsızlığı krize taşıyan unsur-

lardan biri olmuştur.⁴⁴

5 Nisan 1994 Kararlarının temel amaçları; enflasyonu hızla düşürmek, Türk Lirasına istikrar kazandırmak, ihracat artışını hızlandırmak, ekonomik ve sosyal kalkınmayı sosyal dengeleri de gözetilen sürdürülebilir bir temele dayandırmak, istikrarı sürekli kılabilecek yapısal reformları gerçekleştirmek, kamunun ekonomideki rolünü açıkları azaltacak şekilde yeniden düzenlemektir.⁴⁵

5 Nisan Uygulama Planı'nın kapsamı iki bölümden oluşmaktadır. İlki "İstikrar Programı" olarak adlandırılan öncelikli uygulamalar, ikincisi ise, "Yapısal Düzenlemeler" ile ilgilidir.⁴⁶

5 Nisan 1994 kararlarının istikrar programında kısa vadede öncelikle ekonomiyi zorlayan kamu açıklarını azaltıcı, gelir azaltıcı ve gelir artırıcı tedbirlerin yanında enflasyonu düşürmeye, bozulan ödemeler dengesini yeniden kurmaya ve Türk Lirasına istikrar kazandırmaya ilişkin tedbirlerin alınması amaçlanmıştır.⁴⁷

5 Nisan 1994 Kararlarının "Yapısal Düzenlemeler" bölümünde ise yeni vergiler, özelleştirme, sosyal güvenlik kuruluşları reformu, KİT, tarımsal destekleme politikaları, kamu kesiminde istihdamın rasyonalizasyonu, yerel idarelerin idari ve mali düzenlemeleri yer almıştır.⁴⁸

Aşağıdaki tabloda 1994 tarihli stand-by düzenlemesi çerçevesinde Türkiye'nin kullanım planı gösterilmektedir.⁴⁹

Tablo 4: 1995 Yılında Yenilenmiş Bulunan 1994 Tarihli Stand-By Düzenlemesi Çerçevesinde Türkiye'nin Kullanım Planı

Taksit Tutarı	Milyon SDR	Performans Kriterleri
1994	160,5	Konsolide Bütçe Açığına Limit
1994	75	Kit'lere Bütçe Dışı İkras İçin Limit
1995	75	Merkez Bankası Net İç Varlıklarına Limit
1995	75	Merkez Bankası İç Rezervlerine Taban
1995	75	Yeni Dış Borçlanmaya Düzenlemeyi Limit
1995	75	Kısa Dönem Dış Borçlanma Artığına Limit
1996	75	
TOPLAM	610,5	

KAYNAK: Mahfi Eğilmez, **Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası Grubu ve Türkiye**, s.62.

5 Nisan 1994 kararları amaçlarının bir bölümüne kısa zamanda ulaşmış, ihracat artışına ithalat daralmasıyla eşlik etmesi sonucu dış ticaret açığı küçülmüş ve bunu izleyerek cari işlemler dengesi pozitif bir dengeye dönüşmüştür. Faizler yeniden serbest bırakılmış

⁴¹Yüksel Ülken, **1923'den 1993'e Cumhuriyet Ekonomisi**, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1994, s.55.

⁴²Gülten Kazgan, **Yeni Ekonomik Düzendeki Türkiye'nin Yeri**, s.199.

⁴³Forum, TOBB Aylık Dergisi, Şubat 1997, S.2, s.6.

⁴⁴TÜSİAD, **1995 Yılına Girerken Türk Ekonomisi**, Yayın No: T/95; 1-169, İstanbul: 1995, ss.13,14.

⁴⁵Erdoğan Tokgöz, **Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-1999)**, 5.Baskı, Ankara: İmaj Yayıncılık,1999, s.223.

⁴⁶Seyhun Doğan, **a.g.e.**, s.220.

⁴⁷Başbakanlık Basım Merkezi, **Ekonomik İstikrara Doğru (Hedefler-Stratejiler)**, Ankara, Nisan 1994, s.39.

⁴⁸DPT, **Ekonomik Önlemler Uygulama Planı (5 Nisan 1994)**, Ankara, 1994, ss.7-16.

⁴⁹Eğilmez, **Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası Grubu ve Türkiye**, s.62.

ve hatta çok yüksek faiz artışları başlangıçta teşvik edilmiştir. Bu tür maliye politikası ağırlıklı bir ekonomi politikasından beklendiği üzere reel GSMH 1994 yılının ikinci üç aylık bölümünde %10.5 oranında azalma göstermiş, yıl sonu gerçekleşmesi %6 dolaylarında bir küçülmeye sonuçlanmıştır. 1995 yılı ekonominin yeniden büyümeye yöneldiği bir yıl olmuştur. 1995 yılı GSMH reel büyümesi %8.1'lik bir büyümeyi ortaya koymuştur. Buna rağmen fiyatlar genel düzeyinde ilk başta görülen düşme trendi kısa zaman sonra geçmişe göre daha da büyük bir artma eğilimi içine girmiştir. 1994 yıl sonu itibarıyla 12 aylık toptan eşya fiyat endeksi %150 olmuştur. Bu oran bir önceki 12 aylık döneme göre yaklaşık 2 misli bir artışa işaret etmektedir. Fiyat artışları 1995 yılında yeniden istikrar programı öncesindeki düzeyine dönmüş ve %70'ler dolayında gerçekleşmiştir.

5 Nisan kararları çerçevesi tam belirlenmeden, yapısal ve siyasal olumsuzluklar giderilmeden uygulamaya sokulmuş ve başarısız sonuçlar alınmış bir ekonomik istikrar programı örneği olarak tarihe mal olmuştur.⁵⁰

10. 2000 YILI ENFLASYONU DÜŞÜRME VE İSTIKRAR SAĞLAMA PROGRAMI

Türkiye 22 Aralık 1999 tarihinde IMF ile bir stand-by düzenlemesine gitmiş ve yapılan anlaşma çerçevesinde süresi üç yılı kapsayan ve 4 milyar SDR oranında kredi öngören bir anlaşma imzalamıştır.⁵¹ Program temelde bir enflasyonu düşürme⁵² ve sürdürülebilir büyüme oranının sağlanmasını amacını taşımaktadır.⁵³

2000 yılı sonu enflasyon oranları programda hedeflenen rakamlara yakın bir oranda gerçekleşmiştir. Yıl sonu enflasyonu TEFEDe %32.7 ve TÜFE'de %39 olarak gerçekleşmiştir.

Ekim ayı sonunda ekonomik büyüme %6.5-7 aralığındadır. Ancak bu artışa rağmen enflasyon %69'dan %40'ların altına inmiştir. Faizler beklenenden hızlı düşmüş, bu durum gelir akımlarından tasarrufa ayrılan bölümün de tüketime kaydırılması sonucunu getirmiş, bu gelişme de talebin artmasına ve dolayısıyla enflasyonda beklenenden daha yavaş bir iniş ortamı yaratmıştır. Bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılması çalışmaları sürmüştür. Özelleştirmede aksamların ortaya çıkmasına rağmen son 15 yılda yapılan özelleştirmelerden daha fazla gelir tek başına 2000 yılında elde edilmiştir. Ancak cari açık tahmin edilenin çok üzerinde 8-10 milyar dolar aralığına çıkmıştır.⁵⁴

Likidite sorunuyla karşılaşan bankalar bono satışına

yönelmiş, bu durum açık pozisyonu kapatmak zorunda olan bankaları harekete geçirmiştir. Piyasalardaki likidite sıkıntısı gecelik faizlerin yükselmesine, benzer şekilde bono satışları da bono faizlerinin tırmanmasına neden olmuştur.⁵⁵

Krizin ilk aşamasında Hazine ve Merkez Bankası, durumu kontrol altına almaya çalışmış ve piyasadaki likidite sorununu aşmak için piyasayı fonlamışlardır. Ancak verilen likidite dolar talebi olarak Merkez Bankası'na geri dönmüştür. Merkez Bankası'nın 17 Kasım'da 24.4 milyar dolar olan döviz rezervleri, 5.5 milyar dolar azalarak 1 Aralık'ta 18.9 milyar dolara gerilemiştir.

Sonuç olarak 2000 Kasım krizini bir likidite krizi olarak değerlendirmek gerekir. Her yıl sonunda oluşan döviz talebinin yarattığı bir likidite sıkışıklığı sonuçta döviz talebinde sıçramaya yol açmıştır. Krizin en yüksek noktaya çıktığı dönemlerde bile, dövize olan talepte herhangi bir artış meydana gelmemiştir.⁵⁶

11. 2001 ŞUBAT KRİZİ VE GÜÇLÜ EKONOMİYE GEÇİŞ PROGRAMI

Ekonomide istikrarı sağlama arayışları çerçevesinde IMF'den mali ve teknik açıdan desteğin alınmasıyla uygulamaya konulan "2000 Yılı Enflasyonu Düşürme ve İstikrar Sağlama Programı" 22 Şubat 2001'de Türk Lirasının dalgalanmaya bırakılmasıyla⁵⁷ amaçlanan hedeflere ulaşmadan sona ermiştir. Hükümet yetkilileri yeni programın uygulanması konusunda IMF'nin destek ve işbirliğine ihtiyaçları olduğunu niyet mektubunda dile getirmişlerdir. Hükümet bu işbirliğinin başarılı bir şekilde devam edebilmesi ve kriz nedeniyle IMF ile yaşanan ilişkilerdeki güven bunalımını çözebileceği düşüncesiyle ekonomi yönetiminin başına Kemal Derviş getirilmiştir. IMF'de Türkiye açısından değişiklik olmuş, Türkiye masası şefi Carlo Cottarelli yerine Juha Kahkonen atanmıştır.

Nisan 2001'de uygulamaya konulan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı (GEGP)'nin temel ilkeleri şunlardır:⁵⁸

- Dalgalı kur sistemi içinde enflasyonla mücadeleyi kesintisiz ve kararlı bir şekilde sürdürmek,
- Bankacılık sektöründe kamu ve tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) bünyesindeki bankalar başta olmak üzere hızlı ve kapsamlı bir yapılanma sağlamak ve böylece bankacılık kesimi ile reel sektör arasında sağlıklı bir ilişki kurmak,
- Kamu finansman dengesini bir daha bozulmayacak şekilde güçlendirmek,

⁵⁰Eğilmez - Kumcu, a.g.e., s.258.

⁵¹IMF, *IMF Survey*, 10 Ocak 2000, Washington D.C., s.14.

⁵²Fatma Doğruel, "Son Yirmi Yılda Türkiye'de İstikrar Programları Neden Başarısız?", *İktisat Dergisi*, S.405, İFMC Yayını, 2002, ss.20,21.

⁵³Eğilmez - Kumcu, a.g.e., s.265.

⁵⁴Eğilmez - Kumcu, a.g.e., ss.266,267.

⁵⁵Yaprak Gülcan, 2000 Yılı Enflasyonu Düşürme Programı, 200-2001 Ekonomi Programları ve Kriz: Bütçe, Bankacılık, Özelleştirme ve Kur Politikaları, *Doğru Eylül Üniversitesi Makale Çalışmaları* No:01/01, İzmir, 2001, s.5.

⁵⁶Taner Berksoy, "Program Felsefe İtibarıyla Doğru", <http://www.activefinans.com/berksoy>

⁵⁷Kemal Derviş - Süreyya Serdengeçti, **3 Mayıs 2001 tarihli Niyet Mektubu**,<http://www.treasury.gov.tr>, 15.05.2001.

⁵⁸Gülcan, a.g.e., s.9.

- Toplumsal uzlaşmaya dayalı, fedakarlığın tüm kesimlerce adil bir biçimde paylaşılmasını öngören ve enflasyon hedefleriyle uyumlu bir gelirler politikası sürdürmek,

- Bütün bu sayılanları etkinlik, esneklik ve şeffaflık ile sağlayacak unsurların yasal altyapısını oluşturmak.

Hükümet programı, Türkiye'nin finansal ve ekonomik yapısını büyük ölçüde etkileyen Şubat 2001 krizinin öncelikli olarak aşılması ve enflasyonu 2002 yılı içerisinde %20'nin altına düşürülmesini hedefleyen bir makroekonomik çerçeve doğrultusunda, ülkeyi güçlü bir ekonomik iyileştirme sürecine sokmak için uygulayacağı politika, program ve tedbirleri ortaya çıkarmak temeline dayandırmaktadır. Bu amaçların gerçekleşmesi için de büyüme, istikrar ve yapısal reformlara ağırlık verilecektir.⁵⁹

Bu sebepten dolayı söz konusu program üç aşamalı bir temel strateji çerçevesinde odaklanmıştır. Buna göre;

- Birinci aşamada, bankacılık sektörüne ilişkin tedbirlere hız verilerek, mali piyasalarda belirsizlik azaltılacak ve böylece kriz ortamından çıkılacaktır.

- İkinci aşamada, özellikle faiz ve döviz kurunun belirli bir istikrar kazanması sağlanacak, böylece ekonomik birimlere orta vadeli bir perspektif kazandırılacaktır.

- Üçüncü aşamada ise, makro ekonomik dengeler tesis edilerek ekonomide yılın ikinci yarısından itibaren istikrarlı bir büyüme sağlanmaya çalışılacaktır.

Bu temel stratejiler doğrultusunda ekonomide istenilen sonuçların elde edilebilmesi için ekonomi yönetimi hemen harekete geçmiştir. Bu çerçevede yasal düzenlemelere ağırlık verilmiş ve kamuoyunda "Deriş Yasaları" ya da "15 günde 15 yasa" olarak da bilinen yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi için yoğun çalışmalar başlatılmıştır. GEGP çerçevesinde mali sektörün yeniden yapılandırılması, devlette şeffaflığın artırılması, ekonomide rekabetin ve etkinliğin artırılması, sosyal dayanışmanın güçlendirilmesi kapsamında 15 yasal düzenleme yapılmaktadır.

12. 2002 YILI İTİBARIYLA TÜRKİYE EKONOMİSİNİN DURUMU VE FON İLE İLİŞKİLER

2001 yılı bir önceki yıla göre TEFE ve faiz oranı açısından karşılaştırıldığında artışların görüldüğü bir yıldır. Buna göre; TEFE 2000 yılında %32.7 iken 2001 yılında %88.6'ya, faiz oranları 2000'de %45.6 iken 2001'de %62.5'e yükselmiştir.⁶⁰

Kamuoyuna 2 Ocak 2002 tarihinde duyurulan 2002 yılı para ve kur politikası tasarlanırken bütçe disiplininin ödün verilmeyeceği, başta bankacılık reformu

olmak üzere uzun dönemde sürdürülebilir bir ekonominin alt yapısını oluşturmayı amaçlayan ve 2001 yılında başlatılan iktisadi reformların kesintisiz sürdüreceği varsayımından yola çıkmıştır.

Merkez Bankası 2002 yılında asıl para politikası aracı olan kısa vadeli faiz oranlarını sadece fiyat istikrarı temel amacı çerçevesinde belirlemiş, yıl başında açıkladığı ilkeler çerçevesinde gelecek dönem enflasyonuna odaklı bir politika izlemiştir. Enflasyondaki olumlu gelişmelere paralel olarak 2002 yılı içinde kısa vadeli faiz oranları 6 kez indirilerek gecelik faiz oranı %59'dan %44'e, 1 haftalık borçlanma faiz oranı ise %62'den %44'e düşürülmüştür. Diğer yandan 2002 yılı para programında belirlenen parasal hedefler yıl içindeki dönemlerde ve yıl sonu itibarıyla tutturulmuştur. Dalgalı kur rejimine devam edilmiş, kurların piyasa koşullarına göre oluşturulacağı belirtilmiştir. Merkez Bankasının hiçbir şekilde kurların düzeyini ya da yönünü belirleme amaçlı döviz alım ya da satım işlemini yapmayacağı kararlaştırılmıştır. Dalgalı kur rejiminde kurlar 2001 Şubat öncesi uygulanan sabit/öngörülebilir kur rejiminin aksine ekonominin temellerine paralel olarak ve uygulanan ekonomi politikasının bir sonucu olarak piyasada oluşturulmuştur. Buna göre ters para ikamesi ve güçlü ödemeler dengesi gelişmeleri sonucu piyasada döviz arz fazlası oluşması halinde dalgalı kur rejimi ile çelişmeyecek, döviz kurunun uzun dönemli eğilimini ve doğal denge değerini bozmayacak şekilde döviz rezervlerini artırmaya yönelik olarak ihale yöntemiyle döviz alımlarının gerçekleştirilebileceği belirtilmiştir.

Merkez Bankası para politikası 2002 yılında olduğu gibi, 2003 yılında da yasasında belirtilen fiyat istikrarı temel amacı çerçevesinde oluşturulacak, temel para politikası aracı olan kısa vadeli faiz oranları sadece enflasyon hedefine ulaşmak amacıyla etkin olarak kullanılması öngörülmüştür. Enflasyon hedeflemesine geçilene kadar, "örtük enflasyon hedeflemesi" stratejisine devam edilmesine karar verilmiş, kısa dönemli faiz oranlarının gelecek dönem enflasyonuna odaklı olarak belirlenmesi kararı alınmıştır.⁶¹

2002 yılına ilişkin makro ekonomik hedeflerin birçoğu beklenenden daha iyi gerçekleşmiştir. Yıl sonu tüketici fiyat enflasyonu programın ilk hedefi olan %35'in altına düşmüş ve %29.7 olarak gerçekleşmiştir.

2002 yılında ekonomik aktivite kuvvetli bir artış göstermiştir. Reel GSMH büyümesi, orijinal hedef olan %6.5'lik gözden geçirilmiş hedefin oldukça üzerinde gerçekleşerek %7.8'e ulaşmıştır.

2000-2002 yılı itibarı ile Türkiye-IMF ilişkileri ve IMF'den yapılan kullanımlar Tablo 9'da gösterilmiştir.⁶²

⁵⁹Bülent Ecevit - Mesut Yılmaz - Devlet Bahçeli, **Liderler Mektubu**, <http://www.treasury.gov.tr>

⁶⁰Hasan Selçuk - Göksele Yaman, Döviz Kuru, Faiz Oranı ve Enflasyon Oranı Arasındaki İlişkiler: Türkiye Örneği (1987-2001), **Akademik Araştırmalar Dergisi**, Mayıs-Temmuz 2003, ss.18,31

⁶¹ **TCMB, Basın Duyurusu: 2003 Yılı Para ve Kur Politikası Genel Çerçevesi**, Ankara, 2002, s.2-5

⁶² 31.03.2003 tarihi itibarıyla I SDR=1.363 ABD dolarıdır. Stand-by kapsamındaki IMF faiz oranları kredinin ülke kotasının %200'üne kadar olan kısmı için normal oran, kotanın %200-300'ü arasındaki kısım için normal oran +%1, kotanın %300'ünden fazla olan kısım içinse normal oran +%2'dir. Normal oran, IMF tarafından belirlenen ve zaman içinde değişen bir gösterge faiz oranı olup, 7 Nisan 2003 itibarıyla yıllık %2.29'dur. Ek Rezerv Kolaylığı kapsamında alınan kredilerin tamamı geri ödenmiştir. Daha fazla bilgi için bakınız **T.C. Başbakanlık Müsteşarlığı Kamu Borç Yönetimi Raporu Nisan 2003**, Ankara, 2003, ss 33,34

Tablo 5: 2000-2002 yılı itibarı ile Türkiye-IMF ilişkileri ve IMF'den yapılan kullanımlar

DÜZENLEME	IMF Kredisinin Hesaplanmaya Giriş Tarihi	T.C. Merkez Bankasına Aktarılan Kısım (SDR)	Bütçeye Aktarılan Kısım (SDR)	Toplam Kredi Tutarı (SDR)
2000-2001 STAND-BY DÜZENLEMESİ				
1. Gözden Geçirme	3 Mayıs 2000	221.720.000	0	221.720.000
2. Gözden Geçirme	11 Temmuz 2000	221.720.000	0	221.720.000
3. & 4. Gözden Geçirme	28 Aralık 2000	2.178.640.000	0	2.178.640.000
5. Gözden Geçirme	8 Şubat 2001	1.089.300.000	0	1.089.300.000
6. & 7. Gözden Geçirme	18 Mayıs 2001	0	3.000.020.000	3.000.020.000
8. Gözden Geçirme	17 Temmuz 2001	0	1.201.460.000	1.201.460.000
9. Gözden Geçirme	8 Ağustos 2001	0	1.201.460.000	1.201.460.000
10. Gözden Geçirme	3 Aralık 2001	221.280.845	2.181.639.154	2.402.920.000
TOPLAM		3.932.660.845	7.584.579.154	11.517.240.000
2002-2004 STAND-BY DÜZENLEMESİ				
Stand-By Düzenlemesinin Kabulü	7 Şubat 2002	0	7.326.400.000	7.326.400.000
1. Gözden Geçirme	18 Nisan 2002	0	867.600.000	867.600.000
2. Gözden Geçirme	3 Temmuz 2002	0	867.600.000	867.600.000
3. Gözden Geçirme	12 Ağustos 2002	0	867.600.000	867.600.000
TOPLAM		0	9.929.200.000	9.929.200.000

KAYNAK: T.C. Başbakanlık Müsteşarlığı Kamu Borç Yönetimi Raporu Nisan 2003

2000 yılında 886.9 milyon SDR'si Stand-By düzenlemesi, 1.735.2 milyon SDR'si Ek Rezerv Kolaylığı imkanından oluşmak üzere toplam 2.622,1 milyon SDR tutarında imkan sağlanmıştır.

2001 yılında ise ülkemize toplam 8.895.2 milyon SDR tutarında kaynak sağlanmıştır. Söz konusu kaynağın 4.048.8 milyon SDR'lik tutarı Ek Rezerv Kolaylığı dahilinde, geri kalan tutar ise stand-by düzenlemesi kapsamında temin edilmiştir.

2002 yılında mevcut Stand-By düzenlemesi iptal edilerek 2002-2004 dönemini kapsayacak yeni bir stand-by düzenlemesi üzerinde mutabakata varılmıştır. Yeni düzenlemenin kabulü ve 1., 2., ve 3. gözden geçirmelerin tamamlanması sonucu IMF'den yıl boyunca toplam 9.929.2 milyon SDR tutarında kaynak sağlanmıştır.

2001 yıl sonu itibarıyla bütçeye aktarılan 7.5 milyar SDR'lik tutarın Ek Rezerv Kolaylığı kapsamındaki 2.9 milyar SDR, Şubat 2002 yılında IMF'ye geri ödenmiştir. SRF kapsamında sağlanan toplam 5.8 milyar SDR'nin tamamı aynı tarih itibarıyla IMF'ye geri ödenmiştir.

2002 yıl sonu itibarıyla IMF'ye olan toplam borç stoku 16.2 milyar SDR olup, bu tutarın 14.6 milyar SDR'si bütçeye aktarılan kısım kapsamındadır.

Türkiye 11 Mayıs 2005 tarihi itibarıyla, IMF ile stand-by anlaşması imzalamıştır. Bu anlaşmanın bitiş süresi 10 Mayıs 2008 olup, ülkemiz 6,662.04 milyon SDR olarak, bu miktarın 1,665.51 milyon SDR'sini çekmiştir.⁶³

Büyüme yılın ilk yarısında %7 (yıllıklandırılmış) oranında artış sergileyerek dalgalanmalara karşı dayanıklılığını kanıtlamıştır. Cari açığın genişlemesine devam etmesine karşın, rekor düzeydeki doğrudan ser-

maye girişleri dahil rahat finansman imkanları olup mevcudiyetini sürdürmektedir. Kamu maliyesinde toplam kamu kesimi faiz dışı ve genel dengesi programında öngörülenin önemli düzeyde üzerinde gerçekleşmiş olup, yıl sonu hedeflerinin rahatlıkla aşılması ve net borç rasyosunun azalan seyrini sürdürmesi beklenmektedir.

IMF'ye gönderilen 7 Temmuz 2006 tarihli mektupta, program kapsamında ekonomik performansın güçlü bir seyir izlediği, 2005 yılında enflasyonun üst üste dördüncü yıl hedefin altında gerçekleştiği, büyümenin beklentileri önemli ölçüde aştığı belirtilmiştir. Öngörülenin üzerinde gerçekleşen cari açık büyük ölçüde artan petrol fiyatlarını yansıtmakta olup, keskin biçimde artış gösteren doğrudan yabancı yatırımlar dahil olmak üzere, rekor düzeydeki sermaye girişi ile fazlasıyla finanse edilmiştir. Toplam kamu açığının GSMH'ye oranı, %2.5'in altına inmiş ve kamu net borç stoku hızlı bir şekilde düşmüştür.⁶⁴

SONUÇ

Bu çalışmada işlenen temel konu, Türkiye'nin uzun yıllar öncesine kadar uzanan ekonomik istikrarı sağlama çalışmaları, bu çalışmalara IMF'nin etkisi ve bu bağlamda Türkiye-IMF ilişkilerinin incelenmesi olmuştur. Bu amaçla öncelikle Bretton Woods'dan başlanarak IMF'nin kuruluşu, amaçları, örgüt yapısı ve fon kaynakları incelenmiş olup, daha sonra Türkiye ile IMF arasındaki ilişkilerle birlikte uygulanan istikrar programlarının Türkiye ekonomisine olan etkileri açıklanmaya çalışılmıştır.

1929 Büyük Dünya Bunalımı, dünya ekonomisini büyük ölçüde etkileyen bir ekonomik buhrandır. Bu buhran sonucunda uluslararası parasal sistemin yeni bir temel çerçevesinde oluşturulma zorunluluğu ortaya çıkmış ve ardından İkinci Dünya Savaşı'nın çıkması durumu iyice zorlaştırmıştır. Tüm bu olayların sonucunda Türkiye'nin de dahil olduğu 44 ülkenin katılımıyla Bretton Woods Konferansı toplanmış, çözüm arayışlarının sonucu olarak da IMF ve Dünya Bankası kurulmuştur.

IMF Bretton Woods sisteminin yarattığı bir kuruluştur. IMF'nin kuruluş amaçları; uluslararası parasal işbirliğini geliştirmek, uluslararası ticaretin dengeli biçimde artmasına katkıda bulunmak, kambiyo istikrarını sağlamak, çok taraflı bir ödeme sistemi kurulmasına yardımcı olmak ve ödemeler dengesi güçlüğü yaşayan ülkelere uygun garantiler karşılığında geçici mali yardımlar yapmak şeklinde özetlenebilir. Temel görevi ise ödemeler dengesi açıklarına karşı üye ülkelere kredi açmak olarak belirtilebilir.

IMF'nin organizasyon yapısı; Governörler Kurulu, Yürütme Kurulu (İcra Direktörleri Kurulu), IMF Başkanı ve IMF Personelinden oluşmaktadır. Governörler Kurulu en yetkili organdır. Bu Kurul yıllık raporu ve hesapları onaylayıp, kendi başkanını ve her iki yılda bir atama dışında kalan Yönetim Kurulu üyelerini seçmektedir. Bu kurulda önemli kurumsal konular görü-

⁶³ <http://www.imf.org/external/np/tad/exfin2cfm?memberKey1=980/15.10.2006>

⁶⁴ T.C. Başbakanlık, 2006

şölmektedir.

IMF'nin kaynakları her yeni giren üyenin verdiği aidatlardan oluşur. Bu aidatlara kota denilmektedir. Kotalar üye ülkelere verilen kaynakların temelini oluşturup üye ülkelerin IMF sermayesindeki payını temsil ederler. Ayrıca kotalar üyelerin oy gücünü ve IMF'nin ayrıcalıklarından alabileceği maksimum miktarı da kapsamaktadır.

Kotalar ülkelerin ulusal gelir ve dış ticaret hacmiyle doğru orantılıdır. Her üye ülke Fona ilk girişte kotasının %25'i kadar uluslararası rezerv paralar cinsinden, %75'i kadar ise kendi ulusal parası cinsinden ödeme yapmaktadır.

IMF elindeki mali kaynakları Fonun politikalarına uygun olarak talepte bulunan üyelerine tahsis ederek, onların karşılaştıkları ödemeler dengesi açıklarını finanse eder. Fondan borçlanma bir ülke parasının diğer ülke parasıyla değiştirilmesi veya parası karşılığında diğer bir ülkenin parasının satın alınması şeklinde olur. Ayrıca üye ülkeler Fondan SDR olarak borçlanabilirler. Bu niteliği ile IMF'den kredi almak, normal borç işlemlerinden tamamen farklı bir nitelik taşır. IMF normal olarak üyelerinin kısa vadeli dış ödeme açıklarını finanse eder. Diğer bir deyişle Fon kredileri genelde kısa vadeli. Fakat dış dengesizliği gidermek için ekonomide yapısal bir değişiklik ve uyum gerektiği zaman Fon orta vadeli kredi de sağlar.

Üye ülkeler, IMF kaynaklarını kullanmak istediklerinde, bu imkan kadar kendi milli parasını ve bu miktarı içeren bir taahhütnameyi, IMF'ye verir. Fon'da bu taahhüde karşılık üye ülkenin ihtiyaç duyduğu döviz cinsinden gerekli miktarı üye ülkeye tahsis eder.

IMF'nin tavsiye ettiği programlar, kısa dönem istikrar önlemlerinin yanı sıra orta dönem ayarlamaları ve liberalizasyon politikalarından oluşmaktadır. Bu programlar teorik temelleri Monetarist ve Neoklasik görüşlerin sentezinden oluşan ortodoks modele dayanmaktadır. Modelde iç ve dış dengesizliklerinin üç temel nedeni vardır. Bunlar; para arzındaki hızlı artışlar, aşırı değerlendirilmiş döviz kuru ve kamu kesiminin kaynak-harcama açıklarıdır. Ayrıca bu modelin en önemli teşhisi enflasyon ve ödemeler dengesi güçlüklerinin az gelişmiş ülkelerin strüktürel özelliklerinden değil, talep fazlasından kaynaklandığı şeklindedir.

İç ve dış dengesizliklerin nedenlerine olan bu bakış açısıyla ortodoks modele dayalı istikrar programı, döviz kuru, para arzı ve kamu harcamaları idaresinden oluşan iktisat politikası araçlarına dayanmaktadır. Buna göre, enflasyonun ve dış açığın ortak kaynağının bütçe açığı olduğunu ileri süren ortodoks modelde, sadece parasal genişleme enflasyonunun kaynağıdır ve bu bakımdan sıkı para politikası modelin özünü oluşturur. Bununla birlikte dış açığın ve enflasyonun giderilmesinde mali reform ve reel bir devalüasyon gerekli görülür. Bu kapsamda kamu açıklarının büyük ölçüde azaltılmasını ya da tamamen ortadan kaldırılmasını ön gören model, sıkı maliye politikasını tavsiye ederken, kur politikalarının özellikle ödemeler bi-

lançosuyla yakın bir ilişkisini kurmuştur.

Türkiye'de 7 Eylül 1946 kararlarıyla yürürlüğe konulan devalüasyon ve beraberindeki önlemlerin temel nedeni, Bretton Woods Anlaşması'nın gereklerine uyum olarak gösterilmiştir. Ardından ise 1947'de Türkiye resmen IMF'ye üye olmuştur. Türkiye IMF ile hala sıkı bir ilişki içindedir ve çeşitli tarihlerde çok sayıda stand-by anlaşmaları imzalamıştır. Türkiye IMF'ye üye olduktan sonra sabit ama ayarlanabilir kur sistemini uygulamaya koymuştur.

4 Ağustos 1958 kararları Türkiye ile IMF arasında "İktisadi İstikrar Programı" imzalanmasına neden olmuştur. Alınan önlemlerin amacı enflasyonu dizginlemek, piyasadaki mal varlığını gidermek ve sanayi üretimi ile yatırımları tekrar düzenlemek olarak belirlenmiş, ikinci etapta ise dış ticaret rejiminin düzenlenmesi ve ihracatın artırılması yer almıştır. Ancak IMF, OECD ve ABD ile yapılan anlaşmalarla dış borç ertelemesi ve yeni kredi alımı sonucu 1950'de 776 milyon dolar olan dış borcumuz, 1960'ta 5 milyar dolara yükselmiş, Türk sanayii büyük borçlarla karşı karşıya kalmıştır.

1970 yılında, amacı ihracatın ve genel olarak döviz gelirlerinin artırılması olan programda, devalüasyon ve beraberindeki teşvikler sonucunda 1970-1973 yılları arasında ihracat olumlu yönde etkilenirken, ithalat da iki kat artmıştır. Türkiye cari işlemler dengesi ve döviz rezervleri açısından rahatlamış ve büyüme hızı artmaya başlamıştır. Ancak 1975 yılından itibaren enflasyon hızla yükselmeye başlamıştır.

Ekonomiyi çok kısa bir süre içerisinde istikrara kavuşturmak için anti-enflasyonist politikaları uygulama amaçlı olarak 24 Ocak 1980 tarihinde iktisadi istikrara, idareci ve müdahaleci araçlardan çok piyasa mekanizmasını çalıştırmak yoluyla ulaşmayı hedef alan kararlar dahilinde bir program uygulamaya konmuştur. Bu kararlarla iktisadi makro dengelerin sağlanmasının temel şartı ekonominin dışa açılması, bunun için de daha çok dışa dönük yapısal bir üretim ve dış ticaret politikasının kabul görmesi hedef olarak öngörülmüştür.

24 Ocak 1980 tarihinde alınan istikrar tedbirleri çerçevesinde Türkiye, OECD ülkelere olan ve daha önce ertelenen borçların yeniden ertelenebilmesi ve IMF ile anlaşmanın sağlanabilmesi için, IMF'ye serbest piyasa ekonomisiyle dışa açılmaya yönelik verdiği taahhütler sonucunda üç yıl süreli bir stand-by anlaşması imzalamıştır. Bu anlaşmadan itibaren 1980'de %-1.1 olan GSMH reel artış hızı, 1981'de çok hızlı bir yükselişle pozitif değere ulaşarak %4.1 olmuştur. 1982'de %4.5'e yükselen enflasyon oranı, 1983'te %3.3 olarak gerçekleşmiştir.

Cari işlemler açığı 1980'de 3.408 milyon dolar iken, 1932'de 952 milyon dolara gerilemiş, GSMH'den aldığı pay ise %3.7'den %1.8'e inmiştir. 1983'te 1.923 milyon dolara çıkarken, GSMH'den aldığı pay %2.7'te yükselmiştir. Sonuçta, 1980-1983 yılları arasında elde edilen göstergelerle uygulamaya konulan istikrar

politikaları görece olarak başarılı olmuş, serbestleşme-yeye yönelik uygulamalar ise görece olarak sınırlı kalmıştır.

1984 - 1987 yılları arasında IMF ile stand-by anlaşması yapılmadığından, para arzı üzerinde denetim yoktur. Ancak ekonomide denge bozulduğundan para arzı artışı hızlanmıştır. Bununla birlikte 1984 yılında Dünya Bankası beşinci yapısal uyum kredisini Türkiye'ye açmıştır. Bu kredi toplam 376.0 milyon dolar olmuştur. 1984 yılı başından itibaren 24 Ocak 1980 Programı'nın ikinci aşaması uygulamaya koyulmuş ve mal-hizmet ile sermaye, para ve döviz piyasalarında serbestleşme süreci hız kazanmıştır.

Türkiye 1986 sonrası sekiz yıllık dönemde ödemeler dengesi sorunundan uzak yaşamıştır ve 1988, 1989, ve 1991'de cari işlem fazlası vermiştir. Özellikle 1988 sonrası uygulanan "sıcak para" politikaları, dış dengenin açıklarını kamuflede önemli bir rol oynamıştır. Döviz kurunun sabite yakın, faizlerin ise yüksek tutulduğu dönemde sıcak para akışı hızlanmış ve "dış denge" sorunu IMF yardımı olmadan çözülmüştür. Ancak 1993 yılı sonlarında giderek artan bütçe açıkları ve yükselen fiyatların yol açtığı iç dengesizlikler, ithalat artışı ve ağır dış borç ödeme koşullarının sonucu bozulan dış denge, 1994 yılında ekonomik kararların alınmasına neden olmuştur.

5 Nisan 1994'de uygulamaya konulan İstikrar Programı, IMF'nin ilgisini çekecek önlemlerden oluşan ve IMF tarafından onaylanan bir program olma niteliğini taşımaktadır. Bu program; enflasyonu hızla düşürmek, Türk Lirasına istikrar kazandırmak, ihracat artışını hızlandırmak, ekonomik ve sosyal kalkınmayı sosyal dengeleri de gözeterek sürdürülebilir bir temele dayandırmak, istikrarı sürekli kılabilecek yapısal reformları gerçekleştirmek ve kamunun ekonomideki rolünü açıkları azaltacak şekilde yeniden düzenlemek amacıyla taşımakta olup, amaçlarının bir bölümüne kısa zamanda ulaşmıştır. Bu kararların alınmasıyla takip eden yıllarda, ihracat artışına ithalat daralmasının eşlik etmesi sonucu dış ticaret açığı küçülmüş ve bunu izleyerek cari işlemler dengesi pozitif bir dengeye dönüşmüştür. Ancak istikrar önlemleri uygulaması sırasında kurumsal yapılmaya ilişkin önlemler alınmamış, tam tersine söz konusu önlemleri uygulamada en büyük ağırlığa sahip olması gereken Hazine, Anayasa Mahkemesi'nin kuruluş kanununu iptal etmesi ve siyasal iktidarın yeni bir kanunu uzun süre yürürlüğe koyamaması sonucu kanunsuz olarak yönetilen bir kurum haline gelmiştir. Bu gelişme, 1994 yılının ikinci yarısı boyunca mevcut belirsizlik ortamını daha da artırmış ve beklentilerin daha olumsuz yönde etkilenmesine yol açmıştır.

5 Nisan kararları çerçevesi tam belirlenmeden, yapısal ve siyasal olumsuzluklar giderilmeden uygulamaya sokulmuş ve başarısız sonuçlar alınmış bir ekonomik istikrar programı örneği olarak tarihe mal olmuştur. Türkiye 22 Aralık 1999 tarihinde IMF ile bir stand-by düzenlemesine gitmiş ve yapılan anlaşma çerçevesinde süresi üç yılı kapsayan ve 4 milyar SDR tuta-

rı oranında kredi öngören bir anlaşma imzalamıştır ve bu anlaşmanın üç yıl süreyle sürdürülmesi öngörülmüştür. Anlaşmanın beraberinde, 2000 yılı enflasyonu düşürme ve istikrarı sağlama programı uygulamaya konmuştur. Enflasyonla mücadelede gizli önlemlerin alınması, bu çerçevede tüketici enflasyonunu yapısal reformlarla desteklenen, birbirleriyle tutarlı, güçlü, itibarlı ve süreklilik arz eden maliye, gelir, para ve kur politikalarının eş güdümlü uygulanması ile enflasyonu 2000 yılı sonunda %25, 2001 yılı sonunda %12 ve 2002 yılında %7'ye indirmek baş hedef olarak alınmıştır. Bunların yanında ekonominin büyüme potansiyelini artırmak, faiz oranlarını makul düzeylere indirmek, özelleştirmeye hız vermek ve diğer bir temel amaç olarak da büyüme oranının artırılması amaçlanmıştır.

2000 yılı sonu enflasyon oranları programda hedeflenen rakamlara yakın bir oranda gerçekleşmiştir. Yıl sonu enflasyonu TEFE'de %32.7 ve TÜFE'de %39 olarak gerçekleşmiştir. Ancak 2000 yılının Kasım ayında ekonomik kriz baş göstermiş, likidite sorunuyla karşılaşan bankalar bono satışına yönelmiş, bu durum açık pozisyonu kapatmak zorunda olan bankaları harekete geçirmiştir. Piyasalardaki likidite sıkıntısı gecelik faizlerin yükselmesine, benzer şekilde bono satışları da bono faizlerinin tırmanmasına neden olmuştur. Krizin ilk aşamasında Hazine ve Merkez Bankası, durumu kontrol altına almaya çalışmış ve piyasadaki likidite sorununu aşmak için piyasayı fonlamışlardır.

Ekonomik krizin ardından iyileştirme çabaları başlamış ve 2001 yılında "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" uygulamaya konmuştur. Bu program 2000 programının devamı niteliğindedir. Ancak yeni programın uygulanmasının nedeni 2001 Şubat ayındaki Türkiye'yi büyük ölçüde etkileyen ekonomik krizin baş göstermesidir. 2000 Programının neden başarısızlıkla sonuçlandığı konusunda IMF, Koalisyon Hükümeti Yetkilileri ve Para Otoriteleri arasında yoğun tartışmalar yaşanmıştır. Hükümet, programın başarısızlığını IMF'ye bağlamış, ancak IMF tavsiyeleri niteliği taşıyan "Dalgalı Kur Rejimi" uygulaması ve yeniden borçlanma ile dış kaynak yaratma yoluna gitmek zorunda kalmıştır. Hükümet programı, Türkiye'nin finansal ve ekonomik yapısını büyük ölçüde etkileyen Şubat 2001 krizinin öncelikli olarak aşılması ve enflasyonu 2002 yılı içerisinde %20'nin altına düşürülmesini hedefleyen bir makroekonomik çerçeve doğrultusunda, ülkeyi güçlü bir ekonomik iyileştirme sürecine sokmak için uygulayacağı politika, program ve tedbirleri ortaya çıkarmak temeline dayandırmıştır.

2002 yılından itibaren ise ekonomide iyileşmeler görülmektedir. 2002 yılı para programında belirlenen parasal hedefler, yıl içindeki dönemlerde ve yıl sonu itibarıyla tutturulmuştur. Makro ekonomik hedeflerin birçoğu beklenenden daha iyi gerçekleşmiştir. Yıl sonu tüketici fiyat enflasyonu, programın ilk hedefi olan %35'in altına düşmüş ve %29.7 olarak gerçekleşmiştir.

2002 yılında ekonomik aktivite kuvvetli bir artış göstermiştir. Reel GSMH büyümesi, orijinal hedef olan %6.5'lik gözden geçirilmiş hedefin oldukça üzerinde gerçekleşerek %7.8'e ulaşmıştır.

2002 yılında mevcut Stand-By düzenlemesi iptal edilmiş 2002-2004 dönemini kapsayacak yeni bir stand-by düzenlemesi üzerinde mutabakata varılmıştır. Yeni düzenlemenin kabulü ve 1., 2., ve 3. gözden geçirmelerin tamamlanması sonucu IMF'den yıl boyunca toplam 9.929.2 milyon SDR tutarında kaynak sağlanmıştır.

2002 yıl sonu itibariyle IMF'ye olan toplam borç stoku 16.2 milyar SDR olup, bu tutarın 14.6 milyar SDR'si bütçeye aktarılan kısım kapsamındadır.

2002 yılından itibaren, temel makro ekonomik göstergelere bakıldığında ülkemizin son 30-40 yılın en olumlu sonuçları yakaladığı görülmektedir. Türkiye, ekonomik istikrar ve güven sağlayan ülke konumuna girme konusunda zorlu bir yol kat etmektedir.

Son yıllarda IMF ile ilişkilerin başarısı hükümetlerin istikrarına bağlanmaktadır. Özellikle IMF de, siyasi istikrarsızlığın ekonomiye etkisini oldukça dikkate almaktadır. Türkiye bu gerçeklerin bilincinde olarak ekonomik alt yapısını güçlendirmeli ve istikrara yönelik programların hazırlanmasında konu ile ilgili uzman kişilerin görev yapmalarını sağlamalıdır. Çünkü Türkiye, IMF desteği olmadan kredi sağlamada güçlü alternatifleri olmayan bir ülke durumundadır.

KAYNAKLAR

KİTAPLAR

- ALPAGO, Hasan; **IMF-Türkiye İlişkileri**, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2002.
- ALPAR, Cem - ONGUN, Tuba; **Dünya Ekonomisi ve Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar**, Ankara: Türkiye Ekonomi Kurumu Yayın No:1985/3., 1985.
- ALPAR, Cem - ONGUN, Tuba; **Dünya Ekonomisi ve Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar**, 3.Baskı, İstanbul: Evrim Yayın, 1998.
- AREN, Sadun; **Bir Dönemden Yazılar 1980-1988**, 1.Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1989.
- AREN Sadun Aren, **Para ve Para Politikası**, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1992.
- ATAÇ, Beyhan; **Kuramda ve Türkiye'de İstikrar Politikası Açısından Parasal ve Mali İşlemler**, Ankara: Savaş Yayınları, 1981.
- BERKSOY, Taner; **Türkiye'de İstikrar Arayışları ve IMF**, Ankara: Savaş Yayınları, 1982.
- BIRD, Graham; **IMF Lending To Developing Countries, Issues and Evidence**, 1st Edition, London: Routledge Publishing, 1995.
- BAŞBAKANLIK BASIM MERKEZİ, **Ekonomik İstikrara Doğru (Hedefler-Stratejiler)**, Ankara, Nisan 1994.
- DOĞAN, Seyhan; **Uluslararası Para Fonu Destekli İstikrar Programları ve 1980 Sonrası Türkiye Uygulamaları**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İ.Ü., S.B.E.,1996.
- DURA,Cihan; **Türkiye Ekonomisi**, Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Yayın No:19, 1991.
- EĞİLMEZ, Mahfi; **Hazine**, İstanbul: Finans Dünyası Yayın No:3, 1996.
- EĞİLMEZ, Mahfi; **Uluslararası Para Fonu(IMF), Dünya**

Bankası Grubu ve Türkiye, İstanbul: Finans Dünyası Yayın No:2, 1996.

- EĞİLMEZ, Mahfi - KUMCU, Ercan; **Ekonomi Politikası, Teori ve Türkiye Uygulaması**, İstanbul: Om Yayınevi, 2002.
- KARLUK, Rıdvan; **Uluslararası Ekonomik, Mali, Siyasal Kuruluşlar**, 5. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi, 2002.
- KAZGAN, Gülten; **Ekonomide Dışa Açık Büyüme**, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi,1988
- KAZGAN, Gülten; **Yeni Ekonomik Düzendeki Türkiye'nin Yeri**, 2.Baskı., İstanbul:Altın Kitaplar Yayınevi, 1988.
- KEPENEK, Yakup; **Gelişimi Üretim Yapısı ve Sorunlarıyla Türkiye Ekonomisi**, 5.Baskı, Ankara: Verso Yayıncılık, 1990.
- KEPENEK, Yakup; **Türkiye Ekonomisi**, Ankara: Savaş Yayınları, 1984.
- ÖNERTÜRK, Pınar; **Uluslararası Parasal Gelişmeler ve Türkiye**, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1980.
- PARASIZ, İlker; **Türkiye Ekonomisi,1923'den Günümüze İktisat Politikaları**, 1.Baskı, Bursa: Ezgi Yayınevi, 1998.
- PARASIZ, İlker - ÖLMEZOĞULLARI, Nalan - BAŞOĞLU, Ufuk; **Dünya Ekonomisi**, 1.Baskı, Bursa: Ezgi Kitabevi, 1999.
- ŞAHİN, Hüseyin; **Türkiye Ekonomisi**, 3.Baskı, Bursa: Ezgi Kitabevi, 1995.
- TOKGÖZ, Erdinç; **Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-1999)**, 5.Baskı, Ankara: İmaj Yayıncılık, 1999.
- ÜLKEN, Yüksel; **1923'den 1993'e Cumhuriyet Ekonomisi**, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1994.

MAKALELER

- DELL, Sidney; "Stabilization.Political Economy of Overkill", **World Development**, C.10, S.8, London, 1982.
- DOĞRUEL, Fatma; Son Yirmi yılda Türkiye'de İstikrar Programları Neden Başarısız?, İstanbul: **İktisat Dergisi**, S.405, İFMC Yayını, 2002.
- GÜLCAN, Yaprak; 2000 Yılı Enflasyonu Düşürme Programı, 200-2001 Ekonomi Programları ve Kriz: Bütçe, Bankacılık, Özelleştirme ve Kur Politikaları, **Dokuz Eylül Üniversitesi Makale Çalışmaları**, No:01/01, 2001.
- SELÇUK, Hasan - YAMAN, Göksel, Döviz Kuru, Faiz Oranı ve Enflasyon Oranı Arasındaki İlişkiler: Türkiye Örneği (1987-2001), **Akademik Araştırmalar Dergisi**, Mayıs-Temmuz 2003.
- SÖNMEZ, Mustafa; "24 Ocak Bahsinde İşlerin Yolunda Gitmesine Engel Olan Kim?" **İktisat Dergisi**, S.243, İFMC Yayını, İstanbul, 1985.

DİĞER KAYNAKLAR

- DPT, **Ekonomik Önlemler Uygulama Planı (5 Nisan 1994)**, Ankara: 1994.
- FORUM, TOBB Aylık Dergisi, Ağustos 1998, S.8.
- FORUM, TOBB Aylık Dergisi, Şubat 1997, S.2.
- IMF, <http://www.imf.org/external/np/exr/fact/sdr>
- IMF, [http://www.imf.org/IMF Executive Directors and Voting Power General Department and Special Drawing Rights Department](http://www.imf.org/IMF_Executive_Directors_and_Voting_Power_General_Department_and_Special_Drawing_Rights_Department)
- IMF, [http://www.imf.org/ Quata of Turkey](http://www.imf.org/Quata_of_Turkey)
- IMF, **IMF Survey**, 10 Ocak 2000, Washington D.C.,2000.
- KEMAL DERViŞ - SÜREYYA SERDENGEÇTİ, **3 Mayıs 2001 tarihli Niyet Mektubu**,<http://www.tresury.gov.tr>,
- TANER BERKSOY, "Program Felsefe İtibariyle Doğru",<http://www.activefinans.com/berksoy>
- TCMB, **Basın Duyurusu: 2003 Yılı Para ve Kur Politikası Genel Çerçevesi**, Ankara, 2002.
- TÜSİAD, 1995 Yılına Girerken Türk Ekonomisi, Yayın No: T/95; 1-169, İstanbul, 1995.
- www.treasury.gov.tr